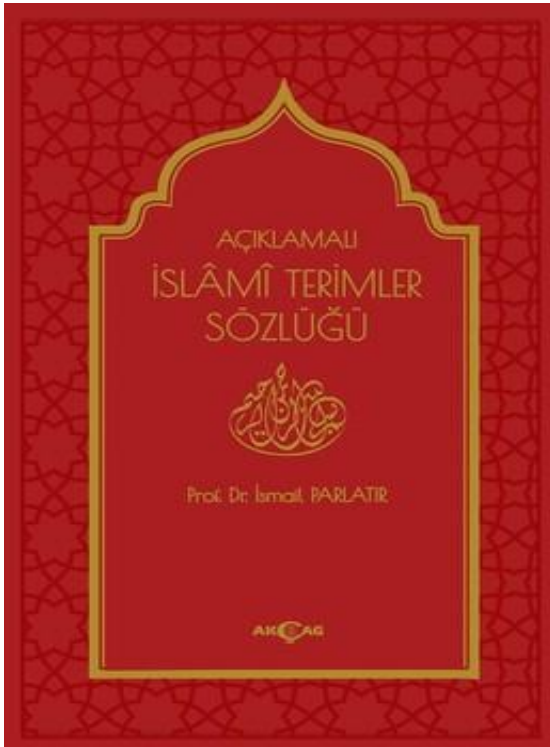

**İSMAİL PARLATIR (2017), AÇIKLAMALI İSLÂMÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ, ANKARA:
AKÇAĞ YAYINLARI***

Tuğba DEMİREL*

İsmail Parlatır tarafından hazırlanan ve 2017 yılında yayınlanan *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*; *Sunuş, Ön Söz, Sözlüğün Hazırlanmasında İzlenen Yollar/Yöntemler, Bibliyografya, Kısaltmalar, Sözlük ve Dizin* bölümlerinden oluşan 794 sayfalık oldukça hacimli bir çalışmadır.

Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü, pek çok bakımdan ilklikler arz etmektedir. Bu ilk olma durumu, eserin adlandırılması yapılırken gösterilen hassasiyetten başlayıp içeriğin oluşturulmasında yararlanılan kaynakların bilimselliği, sözlük bilimi ilkeleri çerçevesinde oluşturulması, 7000 madde başı terimi bünyesinde barındırması ve kapsamlı bilgilerin varlığı gibi özelliklerden kaynaklıdır. Parlatır, *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*'nün ön sözünde titiz bir çalışmanın

ürünü olarak nitelendirdiği bu sözlüğün (*Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*) ilklik oluşunu “ *Bu ilklik, hem sözlük bilimi ilkeleri çerçevesinde oluşmasından, hem bilimsel kaynaklara dayalı bir çalışma olmasından, hem de 7 000 madde başı terimi içermesi ile söz varlığının zenginliği bakımındandır.* ” şeklinde açıklamıştır. (Parlatır 2017: 14). Bu kapsam ve zenginlikleri Yeni Türk Edebiyatı alanında önemli çalışmalar yapmış ve aynı zamanda sözlük bilimci olan Prof. Dr. İsmail Parlatır'ın sahip olduğu donanımdan, almış olduğu eğitimden, entelektüel yetkinliğinden bağımsız düşünmek olası değildir.

* Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, tubademireltd@gmail.com

Parlatır tarafından daha önce hazırlanan *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* kendinden önce yayımlanan ve Osmanlı Türkçesi sözlüğü kapsamında değerlendirilen diğer sözlükleri bünyelerinde sadece Arapça, Farsça kökenli sözcük bulundurmaları, Türkçe kökenli sözcüklere yer vermemeleri noktasında bir eksiklikten kurtarmıştır. Bu bağlamda *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* bir dönüm noktası olmuştur. *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü* de kendisinden önce sözlük bilimi (lexicologie) ilkeleri doğrultusunda hazırlanan ve kapsamlı sayılabilecek bir çalışmanın olmaması noktasında bir eksikliği gidermiştir. Parlatır'a göre Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında olan *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, alanlarında başarılı bilim adamları tarafından hazırlanmış olup zengin bir içeriğe sahiptir. Ancak bu sözlük (*Dinî Kavramlar Sözlüğü*), dinî kavramları belirten bir çalışma olmasına rağmen içerik olarak daha çok İslâmî kavramları açıklamış ve sözlük bilimi anlayışından çok ansiklopedik bir anlayışla/tutumla oluşturulmuştur. Prof. Dr. Hasan Akay'ın oluşturduğu *İslâmî Terimler Sözlüğü* ise çok sınırlı tutulmuş olması ve sözlük bilimi açısından yeterli olmaması noktasında Parlatır tarafından yetersiz görülmüştür. Bu tür eksikliklerden kaynaklanan durumlar ve Parlatır'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* gibi başat bir eseri oluşturmuş olmasından kaynaklı birikimleri de birleşerek Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un da teşvikleri ile *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü* gibi bir çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü Parlatır tarafından oluşturulurken ilk olarak dinî terimler kavramı sözlük çalışmasının adlandırılması noktasında düşünülse de, din kavramının bütün dinî inançları kapsamasından dolayı İslâmî terimler olarak sınırlama getirmenin daha yetkin olacağı kanısına varılmıştır. *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü* üç temel kaynak esas alınarak oluşturulmuştur. İlk kaynak olarak *Kur'an-ı Kerim*, ikinci kaynak Hz. Peygamber'in hadisleri üçüncü kaynak ise tefsir, fıkıh ve kelâm bilimlerine ilişkin belge ve bilgilerdir. Parlatır eserinde bilimsel nitelikli çalışmalardan ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nden de sıkça yararlanmıştır. Hadisler için *Sahîh-i Buhâri* ve *Riyâzû's-Sâlihîn* kaynaklarını temel alınmıştır. Bunlara ek olarak bilimsel nitelik açısından oldukça zengin bir kaynakçadan da yararlanılmıştır.

Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü sözlük bilimine uygun olarak "madde başı" yöntemiyle oluşturulmuştur. Bu yöntemde öncelikli olarak sözlüğe alınacak olan maddenin hangi dilde olduğuna değinilmektedir. Madde başı şu şekilde oluşturulmuştur: "**madde başı terim** + gramer bilgisi (yani, ad, sıfat, zarf vb olma durumu kısaltmalarla gösterilmiş) + madde başı terimin Arap harfleriyle yazımı [köken bilgisi (özellikle Arapça ve Farsça kelime ve terkipler)] + (terimin çokluk biçimi = ç.b) ve tanım, ardında da açıklamalar. (Parlatır 2017: 16-32).

Yazma yönteminde dikkate değer bir diğer nokta ise Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ündeki yazım esaslarının temel alınmış olmasıdır. Türkçe terimler, *Türkçe Sözlük*'teki biçimiyle değişime uğramadan yazılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin orijinal yazılışları parantez içerisinde gösterildiği için ayrıca transkripsiyona gerek duyulmamıştır. Fakat ayın ve hemzenin bulunduğu yerlerde bu harfleri belirtmek için transkripsiyon kullanılmıştır. Yine uzun vokaller â, î, û şeklinde kalın seslerden sonra gelenler â, î, û biçiminde gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli terimler Türkçedeki biçimleriyle madde başı yapılmıştır. Türkçede sık kullanılmayan

terimler ise kendi dillerindeki biçimlerine sadık kalınarak sözlüğe alınmıştır. Allah'ın adları ve sıfatları gibi Arapça, Farsça kökenli özel ad olma kimliği taşıyan terimler orijinal yazılışlarıyla madde başı yapılmıştır.

Arapçadan Türkçeye geçen *defn, fikr, ilm* gibi kelimeler dilimize uyum sağlayabilmek için bilindiği üzere iki ünsüz arasında ünlü türemesi gibi ses olaylarına uğramışlardır. *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*'nde bu sözcükler *fikir, defin, ilim* şeklinde madde başı yapılmıştır. Ancak yine ses olayları neticesinde ilk şekillerine dönebildikleri madde başında ayrıca belirtilmiştir.

Sonuç olarak Parlatır bu çalışmasıyla dil litaretüründe ve İslâmî litaretürde büyük bir boşluğu doldurmuştur. Eser hem Osmanlı Türkçesi metinlerinin anlamlandırılmasında hem de dinsel içerikli metinlerde İslâmî terimleri işaret eden noktalarda yorumlanabilirlik açısından başat bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca bilimsel çalışmalar için de temel kaynaklık teşkil eder. *Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü*'nde yer alan ve örnek olarak sunulabilecek terimler aşağıda sıralanmıştır:

“**tûbâ** a. (طوبيا) [Ar.] Cennette var olduğuna inanılan bir ağaç. Bu söz **Kur'an-ı Kerim**'de sadece “**Ra'd suresi**” (13) nin 29. ayetinde geçmektedir.” (s. 662).

“**ukûbât** a. (عقوبات) [Ar. **ukûbet**'inç.b.] fık. İslâm hukukuna göre, şer'i olarak belirlemiş ya da konunun ehliyetli kimselerine bırakılmış bütün cezaları, ibadetler ile muameleleri hep birlikte değerlendirilen “**furu-ı fikh**”ın aslî nitelikteki üç bölümünden biri.”(s. 666).

“**vakfe** a. (وقفه) [Ar.] İslâm fıkhında, hac ibadeti sırasında, Arafat ve Müzdelife'de belirli bir süre bekleme anlamında kullanılmıştır. Arafat vakfesi, hac ibadetini yapan bir kimsenin zilhiccenin 9. günü zeval vaktinden bayramın ilk günü tan yeri ağarınca kadar Arafat'ta bulunmasını ifade eder ve hac

ibadetinin iki rüknünden biri olup farz kılınmıştır. Müzdelife vakfesi ise yine zilhicce ayının 9. ile 10. gününü birbirine bağlayan gecede Mina ile Arafat arasında, Müzdelife denilen yerde bulunması, yani vakfe yapması vaciptir; geceyi orada geçirmek sünnet olarak nitelenmiştir.”(s. 680).

“**yakîn** a. (يقين) [Ar.] 1. “Kesin bilgi ve inaç.” anlamında mantık, felsefe, kelâm, fıkıh, tasavvuf konularında geçen bu söz, **Kur'an-ı Kerim**'de yirmi sekiz ayette yer almaktadır. (bk. M.F. Abdülbâki, el-Mu'cem, “ykn” maddesi). Bunlardan dördü, farklı kelimeler ile terkipler kurarak yeni terimler oluşturur: “**Vâkı'a suresi**” (56/95) nde “**hakka'l-yakîn**” (bk. bu madde); “**Tekâsür suresi**” (102/5) nde “**ilme'l-yakîn**”(bk. bu madde); yine “**Tekâsür suresi**” (102 / 7) “**ayne'l-yakîn** (bk. bu madde) ve “**Nisâ suresi**” (4/5) nde Hz. İsa'nın öldürülmesi “**katelehu yakinen**” ibaresi. 2. tas. Tasavvuf inancında, kalpte oluşan ve şüpheye yer vermeyen bilgi ve iman anlamındadır. ”(s. 700).

“**yatsı namazı** a. Akşam namazı vaktinin çıkışından, yani güneşin kızıllığının ardından oluşan beyazlığın kaybolması ile başlayıp sabah namazının vakti olan tan yerinin ağarmaya başlaması süresi içinde kılınan namaz. Bu namaz, on üç rekât olup ilk dört rekâtı sünnet, ikinci dört rekâtı farz, sonra kılınan iki rekât son sünnettir.

Ardından üç rekât “**vitir namazı**” (bk. bu madde) olarak kılınır ve vaciptir. Yatsı namazının fazileti için Hz. Peygamber, şunları söylemiştir: “*Eğer onlar ateme (yatsı) ve fecr (sabah) namazlarındaki fazileti bilir olsalardı (muhakkak ona emekliyerek gelirlerdi) buyurdu*” (Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, 2/626).” (s. 701).

“**Yûsuf suresi** a. (يوسف سورہسى) [<Ar. “Sûretü Yûsuf” (سورة يوسف)] Kur’an-ı Kerîm’in on ikinci, iniş sırasına göre elli üçüncü suresi olup “**Hûd suresi**” (11)nden sonra ve “**Hicr suresi**” (15)nden önce Mekke döneminde nazil olmuştur ve yüz on bir ayetten meydana gelmektedir. Adını dördüncü ayetten başlayıp 101. Ayetin sonuna kadar süren Yusuf kıssasından almaktadır. Surenin geliş sebebi, sahabilerin Hz. Peygamber’den kıssa niteliğinde ayetler okumasını istemesi, O’nun da kendisi gibi acılar çeken Yusuf’un hikâyesini örnek olarak anlatması ve sonunda da yine onun gibi huzura ermesi gösterilmiştir. Surenin özünde Yusuf kıssası anlatılmakta, sonu ise bir kıssadan hisse niteliğindedir: “*And olsun ki peygamberlerin kıssalarında akıl sahipleri için büyük ibretler vardır...*” Hz. Peygamber’in “**Yûnus suresi**”nin tefsiri için bk. Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, C. 10, s. 4466-4479.” (s. 708).

KAYNAKÇA

Parlatır, İsmail(2017), Açıklamalı İslâmî Terimler Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yay.

